

אותהגבורה הגנוב

א. נער ולו פיקת-גרגרת

...כשמלאו ליואכים מאלקה ארבע-עשרה, ומן קצר אחרי שפרצה המלחמה, הוא לא ידע לשחות ולא לרכוב על אופניים; הוא לא עורר כל תשומת-לב, ועדיין הסרה לו אותה פיקת-גרגרת שקתורה היתה לפתות את החתול. הוא שוחרר משיעוריההתעמלות ומשתייה מפני שידע להוכיח כאישורים רפואיים שהוא חולה. עוד לפני שלמד לרכוב על אופניים והיווה דמות מגוחכת, נוקשה ועקב שנית, ולה אוננים זקורות, אדומות כשני, וברכיים עולות יורדות כפופות לצדדים, נרשם מאלקה לשתייה בעונת-החורף ככריכה הסגורה של נידרשמאט...

זהו תיאור דמותו של הנער יואכים מאלקה, גיבורו של גינטר גראס בספר חתול ועכבר, שנחשב לאחת מיצירות המופת הסיפרותיות שנכתבו לאחר מלחמת-העולם השנייה, ושראה אור בימים אלה בנוסח עברי. בווידיאו-כרונות ממושך, תוך מעברים מלשון נוכח ללשון נסתר, מתאר המספר באוזני גיבורו, מאלקה, בעל פיקת-הגרגרת המד כירה עכבר מתרוצץ את קורותיו.

מאלקה, הנער החלוש, בודד, חותר להגיע למיזיו כל יכולתו, כך שבשקידה הוא משפר בהתמדה את כושר השחייה שלו, בדנציג, לחופי הים הבאלטי. שאיפתו היא להצטרף אל חבריו, העורכים שחייה יומית לעבר שולת מוקשים פולנית טבועה, השקועה למחצה בפתח הנמל. ובבוא היום מוכיח מאלקה לחבריו לכיתה את שתייתו הנהדרת, תוך שהוא מגיע לשולת-המוקשים, ומותר את חבריו היהירים במחצית הדרך.

מאלקה היה בן-יחיד, יתום למחצה. לצווארו כרוכים מברג פלדה ושרשרת כסף דקה שעליה תלויה הבתולה הקדושה. שיהם אינם מסתירים את פיקת-הגרגרת שלו, העכבר, שחבריו לכיתה שילחו בו פעם חתול של ממש.

תוך תקופה קצרה, הופך מאלקה המנהיג הטבעי של בני כיתתו. עלילת הסיפור מתרחשת או נסבה, לרוב, על אותה שולת-מוקשים טבועה למחצה. מאלקה מגיע לשיאי צלילה לבטן שולת-המוקשים, תוך שהוא דולה משם אבירים שונים, ויוצר לעצמו תא בתחתיתיה, שאלי יוש הגיע בצלילה ארוכת-טווח.

הוא רעב לסמלים. הוא מתגורר ביחד עם אמו ברו-בע'פועלים, שופך אור אותנטי של היטב אתר על גר-מניה בימי המלחמה העולמית. התיאורים שלו, של חב-ריו ועירו, הם בבחינת קטלוג ממיין במהלכי המלחמה, תוך הצגת דמות איכותית, בעלת כושר-ביקרה עצמי מד-הים. התפתחות התיאור דמותו של מאלקה היא מעין יצירת אנטי-תיזה לדמות הגיבור הגרמני. אומר עליו אחד החברים: "...מאורעות גדולים הפעירו אז את הער-לב, אבל השבוי-הדומן של מאלקה, לפני שלמד לשחות, יואחרי שלמד לשחות..."

תוך תיאורים סיפרותיים הסכניים, מתוארת חוויית ההתבגרות של ילדים במהלכה של מלחמת-העולם, כאשר מרכז ההתעניינות וההתמסרות הוא סיפונה של שולת-המוקשים. עד שדומה לה דמות המנהיג הטבעי של מאל-קה בעיני בני כיתתו מאפילה במידת-מה על התרחשויות ההיסטוריה. והנה, יום אחד, מגיע לכיתה נער חדש, בשם קארל, שהיה צייר, וצייר על לוח הכיתה את מאלקה מלפנים: "...את פניו צייר כמשולש שחורו כסנדר. הפה מכויץ וחמוץ. שופ סימן לשיניים חותכות וחשופות, שבוראי היו עושיית רושם רב פשיני-יורף. העיניים - נקודות חודרות מתחת לגבות המורמות ביפורים. הצוואר מתעקל כפרופיל, עם מופלצת בצורת גרגרת. ומאחורי הראש וארשת-הסבל - הילה: מאלקה המושיע היה משולם..." ציור זה הביא לכלימת מאלקה בפיקת-הגר-גרת שלו, והסיפור מתפתח לתיאור נסיונותיו של מאלקה להסתיר את העכבר שלו.

ב. "במערב אין כל חדש"

למרות מכלול ההרפתקאות מסביב לשולת-המוקשים הטבועה-למחצה, מתנהלים להם חיי בית-הספר בשיגרתם הלאומנית, וכמו התיאור הקלאסי המצוי בספרו של אריך מאריה רימארק במערב אין כל חדש מגיע גם אל בית-

* אלה שיבואו אחרינו - אבל הפעם המולדת - נשמור על טוהר - נסיים במילותיו של שילר - אם את חייך לא תסכן - לזר הדפנה לא תסכן - אנו או-הבים את הסער.

הספר הגרמני הזה אחד הבוגרים מהחיות. המורים אוס-פים את התלמידים להאזין לתיאור ההרפתקה הגרמנית שלו.

...ראיתי את מאלקה יושב שורה אחת לפני ולפני שילינג, ואוזניו שקופות וחולכות, תופחות ומאדימות באורם לוחט; הוא נשען לאחור בנוקשות, ואחרי-כך חיטט בידיו שמאלימיון על-פני צווארו, נשנף, ולבסוף השליך דבר-מה אל מתחת לכיסא... הדבר שהשליך מאלקה הוא צעיף עם פונפון, שבעותו הסתיר עד לאותו רגע את פיקת-הגרגרת שלו. כאן בה תיאור מיל-חמתו של אותו בוגר, שהיה לבוש במדי סגן-מישנה בחיל-האוויר: "...טוב, אז אל תחשבו שהכל רץ כמו ציד-ארנבות... כשאנו לתעלה חשבותי: אם לא פה, אז בכלל לא. והעסק דפן. כבר בגיחה הראשונה כא

גינטר גראס חתול ועכבר

עטיפת הספר, צוירה בידי גראס

לי ישר מיל האף מיכנה כליווי מוספייורדי; מה אני אגיד לכם - ממש קאריפלה... מתחת לשלושה ספיט פויריס מסתובבים, מחפיים אחד על השני. אמרתי לעצ-מי: יהיה מצחיק אם לא. הרבצתי צלילה חדה, אחד נכנס לי לבוונות, וכבר הוא פולט עשן. בקושי הספקתי לסובב את הכלי על הכנף השמאלית, והנה מופיע עוד ספיט אחד... כך ממשיך הסג"מ לתאר כיצד הפיל שישה מטוסים, בעוד אולם בית-הספר מתרגש.

אחריו בא נאמו של מנהל בית-הספר, המתואר כמו סלפסטיק מילולי ופארוזי, המלגלג על תפקידי המורים במערכת-החינוך הפטרטיות: "...אלהשיבואאחרינו - אבליהפעסהמולדת - נשמורעלטהור - נסיי'מבילותישראל - אמאתחייכלאתסכון - לזדהדפנהלאתסכון..."

מאלקה ממשיך לנהל את חיו תוך הצגת דרישות רבות מעצמו. הוא ממשיך לשחות מדי יום אל שולת-המוקשים, תוך שהוא מרכז בתאו השקוע במים את אוסף איקוניניו ואת רכושו הפרטי. הוא אוגר שם גם מצבור של קופי-סות-ימון ליום סגריר.

יום אחד מגיע לבית-הספר עוד בוגר לשעבר. הפעם זה סגן-אלוף מחיל-הים, מפקד-צוללת המתחיל לספר לתלמידים על מעלליה-המילחמה שלו. על צווארו תלו-ציטור שהוענק לו על קרבותיהם והטבעת ספינות-אויב.

ולאחר סיפורו של מפקד-הצוללת, כאשר מנהל בית-הספר מסיים ב"אנואהבי'מאתהסער" מתברר כי העיטור נגנב. בבית-הספר מתפשטת חקירה נוקשה, ואיש אינו מוצא את העיטור. מפקד הצוללת מתייאש, ויש המספרים כי ראוהו סורק את חנויות העיטורים שבעיר, ולבסוף הוא נראה טועם בנימוס ובמזלג בבית-קפה: "...מן העונה הדביקה של השנה השלישית למילחמה..."

על המתרחש למחרת על סיפון שולת-המוקשים, ועל מאלקה שניצב והעיטור לצווארו, מתאר המספר: "...פיקת-הגרגרת, שהיתה, כך אני עדיין סבור - אף-על-פי שהיו לו מנועים רורכיים - המנוע והבלם של מאלקה, מצאה לה זו הפעם הראשונה מישקל-שכנגד מריווי. היא נמה בשקט מתחת לער, וזמן-מה לא היה לה צורך לנעו, שכן הדבר שהיטיב עימה ונה לו במצולב כשיווי-משקל, היתה לו היסטרית קודמת..."

ואו מאלקה "...הסיר את החפץ מעל הצוואר, הניח בתנועות מעושות את קצוות הפרט על עצם-היורד, ופער הוא מחקה ברגליים ובכתפיים ובראש מעוות חיקוי מצד חיק למרי של בחורה, אם כי לא של בחורה מסוימת, הניה לסוכרית המתכת הגדולה להיטלטל לפני הביצים והאבר; אבל אותה-הצטיינות הצליח לכפות רק בקושי שליש מאיברי-המין שלו..."

מאוחר יותר, בניגוד לעצת ידידיו, מחליט מאלקה למסור את צלב-הברזל ליד מנהל בית-ספרו. וכעבור מיספר ימים מסתבר שהוא נזרק מהלימודים.

כעבור זמן מה גוייס מאלקה לשירות-העבודה של הרייך, ואחרי-כך לצבא, שבו הוא שימש בהתחלה כתות-חן פשוט בטנק, ואחרי-כך כמפקד-טנק. וחיטכ בזמן קצר כדוכך טנקים רוסיים, וזכה בעיטורים ככות עצמו.

יום אחד, על סמך אינסטינקט מיקרי, שב המספר אל בית-הספר שבו למד, ופוגש במיסדרון את מאלקה, במדי-שיריו מנומרים, ועל חזרו שני איתות. מאלקה הפץ לשאת הרצאה בפני תלמידי בית-הספר, כפי שנשאו הגיבורים הקודמים. אלא שהמנהל מסרב לו, בטענה המאד-פורמלית שמאלקה לא זכה לסיים את בית-הספר: "...הוא רצה להפנות את דבריו אל סירחון שלוש-מאות התלמידים, המפליצים בקול או ברכות, רצה לחוש את הגולגולות המקריחות של מוריו לשעבר..."

אלא שמאלקה אינו נושא את דבריו, ולמספר מס-חבר כי הרבצת של הגיבור בעל פיקת-הגרגרת יצאה אל החזית לפני כמה שעות, והוא עומד ליהפך בהכרה מלאה לערוץ. החבר תומך במעשיו של מאלקה, וביחד הם אוגרים מוון, ועושים את דרכם אל החוף, בעוד מאלקה זולל כמות ענק של דומדמניות.

על החוף מתברר כי מאלקה לקה במעיו, והוא משלשל. המספר מובילו בתוך סירה אל שולת-המוקשים, כשהוא מאוין להרצאתו המגומגמת ומבולבלת על המילחמה, שהוא כה חפץ להביא בפני תלמידי בית-הספר.

כאשר השניים מגיעים אל שולת-המוקשים, פושט מאל-קה את מדיו, מקפלים בקפידה. צורר את חפציו וקופסות המזון שלו, וצולל עימם אל הדרה-האלחוט השקוע שלו, מתחת לפני המים, בלב שולת-המוקשים הטבועה למחצה. כעבור זמן חותר המספר לבדו אל חופה של דנציג.

למחרת הוא משקיף מהחוף במישקפת לעבר שולת-המוק-שים ורואה: "...אם כן, שום דבר לא נע על הדנוית. שני מגפיים יקיים נראו בכירור. אומנם שוב ריחפו שחפים מעל לחלודה, התיישבו ואיבדו את הסיפון ואת עור המגפיים; אבל מה יכולים שחפים להוכיח..."

אלא שקשה למספר להאמין להסתלקותו של חברו יואכים מאלקה, ולאחר תום המלחמה הוא מחפש אחריו. כאשר הוא מגיע לעיר-קירקס הוא שואל את המוקיונים אם שמעו על עמית, ששמו מאלקה. באוקטובר 1959 הוא טורה ונוסע לרגנסבורג למיפגש של ותיקי-מלחמה, שזכו לעיטור דומה לזה של מאלקה: "...כפנים ניגנה תזמורת של צבא הרפובליקה הפדרלית, ניגנה - או יצאה להפי-סקה. באמצעות סגן אחד שפיקד על יחידת-החסימה ב"קשתי שיקראו לך בשעת-הפסקה כזאת מעל כימת-הנגנים: 'הסג"מ מאלקה מתבקש לכניסה!' - אבל אתה לא הרי-אלת לצוף..."

כמה מעצבי הוא שהחברה הישראלית, למרות חוויית-המלחמה העוברת עליה, טרם הצליחה ליצור יצירות-סיפרות משמעותיות. הדנות בנושא המלחמה, והשפעתה על אורחות החיים. תיאורי מישקיי-מלחמה של המבו-גרים, אשר בצילם מתבגרים צעירים לקראת מסע-הקרי-בות שלהם, שהביא ליצירות-מופת במרבית הלשונות והספרויות, אינו קיים בסיפרות העברית.

